

Programový výber a riziko antiselekcie

Zdroj: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky Autor: Ing. Jana Kolesárová

Podľa návrhu anuitnej novely sa z 2. piliera majú vyplácať starobné a predčasné starobné dôchodky. Účelom 2. piliera je a bolo aj pri jeho zavedení zabezpečiť sporiteľovi spolu s dôchodkom z 1. piliera **príjem v starobe**. Za obdobie, v ktorom som sporiteľom v 2. pilieri, sa môj dôchodok z 1. piliera **primerane zníži**. Dôchodok z 2. piliera teda **nie je nadštandardným doplnkom** k dôchodku z 1. piliera, ako sa mnohí mylne domnievajú.

Riziko dlhovekosti

Dôchodok z 2. piliera **nahrádza** časť dôchodku z 1. piliera, ktorú som stratil rozhodnutím odkloniť časť povinných odvodov do 2. piliera. Preto je podľa anuitnej novely prioritou, aby bol dôchodok z 2. piliera vyplácaný vo forme **doživotného dôchodku**. Zákon už od zavedenia 2. piliera predpokladá, že vyplácanie dôchodkov v 2. pilieri sa má realizovať cez súkromný sektor. Vyplácanie doživotného dôchodku vie v komerčnom sektore zabezpečiť iba **poisťovňa**, ktorá vie kryť **riziko dlhovekosti**. To znamená, že bez ohľadu na to, či si bude dôchodca užívať zaslúžený odpočinok na dôchodku 4 alebo 40 rokov, poisťovňa mu bude vyplácať dôchodok až **do jeho smrti**. Tento záväzok musí poisťovňa splniť a financuje ho z poistného všetkých dôchodcov. Uplatňuje sa tu tak **princíp solidarity**, ktorý je charakteristický pre poistenie. Zo solidárneho balíka sa z poistného tých, **ktorí žijú kratšie**, financuje dôchodok tých, **ktorí žijú dlhšie**.

Dôchodok z 2. piliera by mohli vyplácať aj **dôchodkové správcovské spoločnosti**. Tie by však vyplácali dôchodcovi dôchodok len dovtedy, pokiaľ by sa mu jeho nasporené prostriedky neminuli. To znamená, že dôchodkové správcovské spoločnosti nie sú schopné na seba prevziať riziko dlhovekosti. Nie je ťažké predstaviť si, čo by nastalo potom. Dôchodcovi by zostal znížený dôchodok z 1. piliera, ktorý by však nemusel postačovať na zabezpečenie základných životných potrieb. Ak by sa tak stalo, museli by daňovníci znášať náklady na vyplácanie dávky v hmotnej núdzi pre takéhoto dôchodcu.

Udržateľnosť verejných financií

V anuitnej novele sa navrhuje, aby doživotný dôchodok z 1. piliera, resp. úhrn dôchodkov z 1. a 2. piliera bol vo výške najmenej **4 – násobku životného minima**, t.j. cca 800 eur. Zvyšné dôchodkové úspory si môže sporiteľ vybrať cez programový výber buď v postupných splátkach alebo jednorazovo. Ďalšou možnosťou je zakúpenie **dočasného dôchodku**. Programový výber vypláca **dôchodková správcovská spoločnosť**, pričom v prípade smrti poberateľa programového výberu je zvyšná nevyplatená suma predmetom dedenia. Ak svoje zvyšné úspory použije dôchodca na zakúpenie dočasného dôchodku, ktorý vypláca **poisťovňa**, v prípade smrti nie sú peniaze prevedené do poisťovne predmetom dedenia. O to dlhšie vyplácaný alebo o to vyšší môže však dočasný dôchodok byť.

Prioritou je teda zabezpečenie doživotného základného dôchodku poskytovaného štátom prostredníctvom Sociálnej poisťovne (1. pilier) a poisťovní (2. pilier) v primeranej výške. Voči nášmu návrhu, že k programovému výberu bude mať prístup iba obmedzený počet sporiteľov, sa vzniesla vlna kritiky. Podľa súčasného zákona má totiž nárok na programový výber taký sporiteľ, ktorého starobný dôchodok z 2. piliera je najmenej vo výške **0,6 násobku životného minima** (cca 120 eur), a to bez ohľadu na to, v akej výške je starobný dôchodok z 1. piliera.

Kritici na jednej strane tvrdia, že **1. pilier je neudržateľný** a že je potrebné **2. pilier posilňovať**, aby zabezpečil vyššie dôchodky. Vzápätí však tvrdia, že dôchodcovi postačuje doživotný dôchodok z oboch pilierov vo výške **1,2 násobku životného minima (240 eur)** a zvyšok dôchodkových úspor stačí jednorazovo vyplatiť. Okrem toho, existenciu 2. piliera podporujú daňovníci prostredníctvom toho, že odvody do 2. piliera sú daňovo zvýhodnené do výšky 100 % a dôchodky z 2. piliera sa rovnako ako dôchodky z 1. piliera nezdaňujú. Keďže tu existuje takáto významná podpora zo strany daňovníkov, je potom od nich spravodlivé žiadať, aby sa skladali na dôchodcu, ktorý po vyčerpaní programového výberu bude s nízkym doživotným dôchodkom odkázaný na štát? Práve návrh anuitnej novely podporuje **udržateľnosť verejných financií** a teda znižovanie potenciálnych výdavkov daňovníkov v budúcnosti.

Vyplatenie významnej časti dôchodkových úspor jednorazovo má priestor v doplnkových dôchodkových schémach, ktoré majú dôchodcovi vytvoriť akýsi nadštandard na dôchodku. To však nie je prípad 2. piliera.

Riziko antiselekcie

Podľa návrhu anuitnej novely je prístup k programovému výberu umožnený pre tých sporiteľov, ktorých dôchodok z 1. a 2. piliera je vyšší ako **4 – násobok životného minima**, t.j. cca 800 eur. Sociálna poisťovňa v roku 2013 priznala dôchodok vyšší ako 800 eur cca 3% poistencov. Znamená to, že minimálne 3 % sporiteľov by mal byť umožnený prístup k programovému výberu. Zástupcovia verejnosti požadovali v rámci pripomienkového konania, aby mohol byť programový výber vyplatený každému, koho dôchodok z 1. a 2. piliera je vyšší ako **1,2-násobok životného minima**. Tento návrh podporovali aj niektorí politici. Ak by sme prijali tento návrh, umožnili by sme najmenej 93 % sporiteľov využiť programový výber. To znamená takmer všetkým. V 2. pilieri by sa tak významne zvýšilo **riziko antiselekcie** s negatívnym dopadom na dôchodcov.

Čo znamená riziko antiselekcie? Predpokladajme, že sa ľudia správajú racionálne. Stredná dĺžka života mužov a žien, ktorí sa dožijú veku 65 rokov, je 14 rokov u mužov a 18 rokov u žien, t.j. v priemere 16 rokov. Pri odchode do dôchodku vo veku 62 rokov to znamená v priemere 19 rokov výplaty dôchodku. V prípade, že by poisťovne vyplácali doživotné dôchodky všetkým dôchodcom, dalo by sa predpokladať, že ich poistné kmene by mali podobné charakteristiky ako celková populácia. To by znamenalo, že poisťovne by pri kalkulácii doživotných dôchodkov mohli počítať s priemernou dĺžkou výplaty približne 19 rokov. Poisťovňa pred poskytnutím ponuky nebude poznať zdravotný stav sporiteľa. Bude však predpokladať, že sa sporitelia budú správať racionálne a doživotný dôchodok budú preferovať tí, ktorí očakávajú dožitie dlhšie ako priemer. Sporiteľ **zdravý ako buk** by si mal logicky zvoliť **doživotný dôchodok** v poisťovni. Sporiteľ, ktorý je chorý a ktorý očakáva, že bude žiť

kratšie ako je priemer, si radšej zvolí programový výber, aby si svoje peniaze mohol užiť v kratšom časovom horizonte.

Čím väčšie percento dôchodcov si bude môcť vybrať medzi doživotným dôchodkom a programovým výberom, tým vyššie riziko antiselekcie bude musieť poisťovňa podstúpiť a tým konzervatívnejšie bude musieť poisťovňa pristúpiť k výpočtu výšky doživotného dôchodku. Výsledkom toho je **nižší dôchodok** pre všetkých.

Zahraničné skúsenosti

Jedinou krajinou, ktorá umožňuje mimoriadne liberálny prístup k dôchodkovým úsporám v rámci 2. piliera je Belgicko. Sporiteľ má na výber doživotný dôchodok alebo jednorazový výber. Väčšina sporiteľov však uprednostňuje jednorazový výber. Čerpanie programového výberu popri poberaní doživotného dôchodku je umožnené iba v Litve a Taliansku.

Vo väčšine európskych krajín, ktoré majú vo svojom povinnom dôchodkovom systéme zahrnutý 2. pilier ako Slovensko, sa vyplácajú len doživotné dôchodky, resp. programový výber sa vypláca len v prípadoch nízkej nasporenej sumy (Estónsko, Lotyšsko, Rumunsko, Česká republika, Švédsko a Poľsko). Prečo asi? Ide v týchto krajinách o spiknutie s poisťovňami alebo o racionálne rozhodnutie?

Záver

Návrhy kritikov nových parametrov programového výberu, aj keď možno dobre myslené, môžu mať fatálne dopady na 2. pilier. Diskreditujú totiž jeho základný cieľ, nepodporujú udržateľnosť verejných financií a **znižujú budúce dôchodky** z tohto systému.